

Милан В. Ковачевић¹
Владимир П. Томашевић²
Универзитет „Унион – Никола Тесла“,
Факултет за инжењерски менаџмент
Београд (Србија)

658.114:004
331.101.25:364
Оригинални научни рад
Примљен 01/11/2023
Измењен 25/12/2023
Прихваћен 25/12/2023
doi: [10.5937/socpreg57-47465](https://doi.org/10.5937/socpreg57-47465)

ДИГИТАЛНА ДИМЕНЗИЈА ПРЕДУЗЕТНИШТВА КАО ЗНАЧАЈНА ДИМЕНЗИЈА СОЦИЈАЛНЕ СИГУРНОСТИ

Сажетак: Дигитално предузетништво представља значајну компоненту привредног развоја. Овим радом настоји се да се нагласи значај фактора који припадају дигиталној димензији предузетничког екосистема по European Index of Digital Entrepreneurship Systems методологији, у раној фази животног циклуса предузећа, из области људског капитала. Циљ је указати на улогу ових фактора у побољшању економске стабилности и способности појединаца да ефикасно реагују на изазове и прилике савременог дигиталног окружења. Разумевање важности ове димензије постаје од кључног значаја при дефинисању политика и стратегија усмерених на унапређење квалитета живота појединаца и друштвене заједнице у целини, осигуравајући правичан приступ економским и професионалним приликама од значаја за социјалну сигурност 21. века.

Кључне речи: дигитално предузетништво, социјална сигурност, дигиталне вештине, економска стабилност

УВОД

У последњој деценији, технолошки трендови подржавају нове начине сарадње, организовање ресурса на нов начин, потпуно ново усклађивање понуде и тражње, као и развој нових стандарда и решења (Markus & Loebbecke, 2013). Такав брзи развој је променио конкурентско окружење и традиционалне пословне стратегије зато што су дигиталне технологије омогућиле стварање нових пословних подухвата, чију виталну компоненту представљају нови пословни модели и операције (Elia, Margherita, Passiante, 2020). Дигиталне технологије су омогућиле стварање дигиталних стартап предузећа, која као виталну компоненту пословних модела укључују нову технологију и управо у том смислу су дигиталне технологије покретачи предузетничког процеса.

¹ milan.kovacevic@fim.rs

² vladimir.tomasevic@fim.rs

Примери оваквих трансформација су онлајн подухвати који су у могућности да склопе сарадњу са заинтересованим странама кроз нове канале и користе друштвене медије за спољне активности, с циљем остварења профита.

Дигиталне технологије омогућавају појединцима да развијају нове онлајн пословне подухвате, што може створити стабилне изворе прихода, који су кључни за испуњење основних сигурносних потреба. Са друге стране, диверсификација прихода може повећати сигурност у случају економске нестабилности. Дигитални сектор нуди и различите прилике за пословне приходе (област програмирања, област дигиталног маркетинга, област електронске трговине), кроз које појединци остварују већу економску сигурност. Дигиталне технологије омогућавају приступ онлајн образовању, кроз које појединци имају прилику да стекну нове квалификације, које им потенцијално побољшавају шансе за запошљавање и економску сигурност. Такође, појединцима је омогућено и лакше покретање старт-ап предузећа, чиме они стварају сопствене изворе прихода и стичу независност од традиционалних запослења. Онлајн платформе омогућавају појединцима да сарађују са појединцима и компанијама широм света, што отвара нове прилике за пословање и сарадњу.

Дигиталне технологије пружају мноштво могућности за појединце да остварују своје сигурносне потребе путем разноликих пословних прилика, образовања и мобилности, што је у складу са концептом сигурности из Масловљеве теорије потреба.

Рад има за циљ да утврђивањем оцене фактора коју предвиђа European Index of Digital Entrepreneurship Systems (ЕИДЕС) методологија за људски капитал у првој фази развоја предузећа (старт-ап) анализира на који начин фактори могу бити унапређени и на који начин могу утицати на потенцијално осигурање сигурносних потреба појединаца.

ОСТВАРИВАЊЕ БЕЗБЕДНОСНИХ ПОТРЕБА КРОЗ ДИГИТАЛНО ОМОГУЋЕН ПРЕДУЗЕТНИЧКИ ПРОЦЕС

Истраживач из области психологије, социологије и организационог понашања, Абрахам Маслов, 1943. године, предлаже своју теорију мотивације, која је постала опширно цитирана теорија, заснована на хијерархији људских потреба. Теорија је касније формализована у неколико радова, што је резултирало великим бројем теоријских и емпиријских истраживања.

Маслов је тврдио да појединци имају стално растући унутрашњи нагон који има велики потенцијал (Acquah, 2021). Према Маслову, људско понашање се прилагођава природи потреба које појединац тежи да задовољи (Trivedi, 2019). У својој теорији, Маслов је идентификовао пет група људских потреба, које су распоређене према хијерархији у односу на њихов значај и приоритет. Маслов закључује да оног тренутка када је појединац задовољио једну групу потреба, она престаје да буде његов мотивациони фактор, након чега следећа група потреба у хијерархијском поретку заузима његово место (Trivedi, 2019). На најнижем нивоу у Масловљевој теорији налази се група потреба које се идентификују као основне потребе, односно физиолошке потребе, које имају универзални карактер и односе се на глад, жеђ, склониште и друге телесне потребе (Seeley, 1992). Друга група потреба се односи на

безбедносне потребе, у коју Маслов убраја социјалну сигурност, као и обезбеђење испуњења физичких и емоционалних потреба (Seeley, 1992). У трећој групи потреба су потребе за друштвеном припадношћу, наклоношћу, прихватањем и пријатељством, док се при самом врху налази четврта група потреба (потребе за поштовањем, самопоштовањем, постигнућем, статусом и слично), и пета група потреба, највиша у Масловљевој хијерархији, која се односи на самоактуализацију (потребу појединца да постане оно за шта је способан и подразумева раст, достизање сопствених потенцијала, као и самоиспуњење) (Seeley, 1992). Суштина теорије је да се првенствено морају задовољити најосновније потребе појединца, пре него он постане мотивисан да задовољава потребе вишег нивоа. Потребе појединца делују на мотивацију на подсвесном нивоу, док се резултирајуће понашање филтрира кроз свесне процесе евалуације појединца.

За теоријско-методолошки оквир предметног рада, значајна група потреба су сигурносне потребе, односно, из безбедносне перспективе, потребе за достизањем социјалне сигурности. За ову групу потреба је значајно и обезбеђење физичке сигурности.

Привређивањем путем предузетничке активности, појединац може остварити испуњење потреба из друге групе према Масловљевој теорији на неколико начина. Првенствено, предузетнички процес омогућава појединцу да остварује приход из сопствених пословних активности, што имплицира да појединац може повећати своју финансијску стабилност, не зависећи од месечног дохотка путем запослења код послодавца (Abdullah, 2019). Са друге стране, појединац, кроз предузетничку активност, може доносити одлуке на који начин ће инвестирати своја финансијска средства јер има контролу над ресурсима, што директно утиче на остварење физичке сигурности. На самом крају, појединац кроз предузетничку активност може себи обезбедити дугорочну сигурност кроз штедњу, инвестирање и развој пословања, којим може осигурати физичку стабилност у будућности (Abdullah, 2019). Неизоставно је напоменути да предузетнички процес носи ризике, како пословне, тако и финансијске, међутим, ефикасно и ефективно вођен предузетнички процес потенцијално може пружити појединцу испуњење потребе контроле над сопственим финансијским животом и допринети дугорочно својој физичкој сигурности.

Масловљева теорија је често била критикована услед недостатка снажне емпијске подршке. Поједини истраживачи су сугерисали да се емпијски налази не слажу у потпуности са Масловљевим хијерархијским моделом. Теорија је развијена према западном културном контексту, што може ограничити применљивост у различитим културама, где вредности и приоритети заједнице могу бити другачији. Хијерархијски модел поједностављује сложеност мотивације и потреба, не узимајући у обзир индивидуалне варијације и друге факторе који утичу на мотивацију појединца. Ипак, упркос споменутим ограничењима, Масловљева теорија и даље пружа користан оквир за почетно разумевање мотивационих фактора у предузетништву, док њен контекстуални приступ омогућава прилагодљивост у анализи између социјалне сигурности и предузетничких активности.

Масловљева теорија је одабрана због своје широке примене и зато што пружа почетни оквир за разумевање везе између социјалне сигурности и предузетништва.

Кључни разлози се огледају у томе што препознаје универзалност одређених људских потреба, попут потребе за социјалном сигурношћу, што је релевантно у контексту предузетништва. Ова универзалност омогућава примену теорије на различите контексте и популације. Хијерархијски модел Маслоуеве теорије пружа структуру која омогућава разумевање на који начин појединци прелазе са једног нивоа потреба на други, како би задовољили своје мотивационе циљеве. У контексту предузетништва, овај модел може помоћи у анализи начина на који појединци постављају и остварују циљеве у вези са социјалном сигурношћу. Предузетништво има социјалну димензију, било кроз изградњу мрежа, сарадњу са другима или стварање друштвене вредности. Маслоуева теорија, са својим нагласком на социјалним потребама, потенцијално пружа перспективу о томе на који начин социјални аспекти предузетништва утичу на мотивацију појединаца.

Истраживање дигиталних идентитета у предузетништву постаје динамично и брзорастуће поље истраживања. Континуиран напредак у дигиталној технологији је довео до садашње трансформације економских и друштвених активности. Неки од примера се огледају у појави онлајн продавница и традиционалних продаваца који се удаљавају од „обичних“ продавница, затим све већа присутност дигиталних платформи за транспорт које преузимају тржишни удео од постојећих провајдера транспорта, као и појава потпуно нових индустрија, попут беспилотних летелица које су засноване на дигиталном хардверу, који донедавно није постојао (Berger, 2021). Термини „дигитално предузетништво“, као и „дигитална иновација“ су у вези са укрштањем дигиталних технологија са традиционалним предузетничким процесом (Raut, Mitrović Veljković, Melović, Vidicki, 2022). Традиционално и дигитално предузетништво развијају се услед трансформативних промена које доносе дигиталне технологије (Berger, 2021). Индустрије и тржишта, попут медија, малопродаје, транспорта и смештаја, доживеле су значајне трансформације управо захваљујући иновацијама које су омогућиле развој нових пословних модела (Zaheer, 2019). Како су ове иновације обухватиле вишенаменска дигитална тржишта, друштвене медије, електронску трговину и софтвер, закључује се да је експанзија дигиталне економије значајним уделом последица предузетничких активности, које су омогућене дигиталним технологијама. Дигиталне технологије су допринеле померању граница традиционалног предузетништва, чиме се постојеће теорије о традиционалном предузетништву чине потенцијално застарелим и захтевају истраживање укрштања ове две појаве. Дигиталне технологије, за разлику од традиционалних, представљају више од само једне технолошке промене (Shen, 2015). Утицај дигиталних технологија на савремено пословање је неизоставан. Сведоци смо аутоматизације процеса и побољшане ефикасности, која резултира у повећаној ефикасности пословања, смањењу трошкова, као и бољим позиционирањем предузећа на тржишту, за шта су задужене управо дигиталне технологије (Latinović, Stojić, Latinović, 2020). Приступ интернету пружио је могућност предузећима да досегну глобално тржиште и на тај начин приступе новим приликама за раст и ширење пословања. Недавна истраживања дигиталних технологија (Kallinikos, 2013; Lyytinen, 2016; Yoo, 2010), ослањајући се на нова сазнања о природи и карактеристикама дигиталних технологија, тврде да инхерентно уређене, рекомбиноване, репрограмиране дигиталне технологије, и кроз одлике њихове

генеративне природе утичу на многе аспекте иновација, предузетничких процеса и њихових исхода (Nambisan, Lyytinen, Majchrzak, Song, 2017). Дигиталне технологије омогућавају оснивачима да граде скалабилне производе/услуге који имају капацитет да покрену промене, а самим тим последично и раст (Zaheer, 2019).

Више дисциплина има своју улогу у дигиталном предузетничком процесу – информациони системи имају значајну улогу у развоју софтвера, менаџмент има важну улогу у концептуализацији пословних модела и формулисању стратегије, док је стварање нових подухвата укорењено у менаџменту (Zaheer, 2019). Дигитално предузетништво, омогућено дигиталним технологијама, помогло је појединцима у покретању дигиталних пословних процеса са релативно ниским улагањима (Bulturbayevich, 2022). Дигиталне технологије су омогућиле и рад на даљину и фриленс послове, што је појединцима пружио већу сигурност у избору посла и радног времена, али је допринело и социјалној сигурности, јер су појединци добили могућност остварења сопствених прихода и достизања пословне стабилности. Осим тога, овакве платформе нуде прилике за запослење и додатни приход. Дигиталне технологије су трансформисале начин пословања и омогућиле развој дигиталног предузетништва које има значајну улогу у остварењу социјалне сигурности. Ова промена је отворила могућност појединцима да развијају своје пословне подухвате и обезбеђују финансијску стабилност, чиме доприносе сопственој сигурности, али и друштвеној заједници.

Неоспорно је да дигитализација обликује природу и локацију предузетничких прилика, али и ефикасне праксе за њихово спровођење. Како сведочимо дигиталној трансформацији привреде, њена последица је појава новог типа регионалне агломерације економских активности, која је у литератури препозната као предузетнички екосистем (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). Флуидни и динамички процеси, који су омогућени дигиталним технологијама, подстичу брзе итерације у нелинеарним путањама у предузетничком процесу, док дигиталне технологије омогућавају дистрибутивно и дифузно предузетничко посредовање, што подстиче деинтермедијацију и резултира повећаним нагласком на предузетничком екосистему (Zaheer, 2019). Да би био искоришћен потенцијал продуктивности дигиталних предузетника за унапређење поретка земље, креаторима политика су неопходни подаци који описују оквирне и системске услове за дигитално омогућено предузетништво, где ЕИДЕС одговара на тај изазов.

ЕИДЕС методологија прати три врсте оквирних услова и коришћена је да испитује услове у 28 земаља чланица Европске уније. Циљ методологије је да да резултат који показује колико ефективно свака испитана земља подржава предузетничку политику. ЕИДЕС методологија је конципирана на начин да на самом почетку општи оквирни услови опишу општи контекст пословања у земљи, затим системски оквирни услови описују три животне фазе предузећа, док дигитални оквирни услови описују општи ниво дигитализације економије јер се односе на предузетничке активности кроз утицај на опште и системске оквирне услове (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). ЕИДЕС је системски оквирни индекс, који описује контекст у који је уграђена предузетничка динамика одређене земље и који регулише квалитет динамике – њену способност распоређивања људског капитала, знања, финансијског капитала и физичког капитала

у производне намене (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). Овај системски аспект је уграђен у ЕИДЕС методологију, где се у индексу полази од претпоставке да различите компоненте система (односно, оквирни услови) функционишу као систем за колективно генерисање излазних резултата система, што имплицира да слабе компоненте система могу радити као уска грла која ограничавају способност система да ствара системске излазе (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). ЕИДЕС методологија је у могућности да идентификује слабости у оквирним условима, које могу утицати на способност предузетника да оствари стабилан приход и пословни успех, што потенцијално може укључивати препреке за започињање и развој предузетничког процеса. На основу резултата истраживања кроз поменути методологију, креатори политика могу планирати исте које ће потенцијално утицати на побољшање оквирних услова и подржати предузетничку активност, што се односи на олакшавање пословања, пружање обуке и подршке предузетницима кроз промоцију дигиталне трансформације. Уколико оквирни услови успеју да остваре позитивну трансформацију, то може довести до веће економске сигурности појединца, што омогућава предузетницима да имају бољу прилику за стварање стабилног извора прихода, што је директно пропорционално социјалној сигурности и квалитету живота. Побољшани оквирни услови могу подстаћи иновације и раст предузећа, што може довести до повећања економске активности, доприносећи социјалној сигурности. Може се закључити да ЕИДЕС методологија омогућава системску анализу, чији резултати потенцијално позитивно могу утицати на социјалну сигурност појединца, чиме се стварају адекватнији услови за развој предузетничке активности и економске стабилности.

ЗНАЧАЈ ЉУДСКОГ КАПИТАЛА У ПРВОЈ ФАЗИ ЖИВОТНОГ ЦИКЛУСА ПРЕДУЗЕЋА (ПРЕМА ЕИДЕС МЕТОДОЛОГИЈИ) ЗА ОСТВАРЕЊЕ СИГУРНОСНИХ ПОТРЕБА

Као што је наглашено у претходном поглављу у методолошко-теоријском оквиру, ЕИДЕС је индекс који прати три врсте оквирних услова. Прва група су општи оквирни, друга група су системски оквирни (који се повезују са три фазе животног циклуса предузећа) и трећа група су дигитални оквирни услови.

На [Слици 1](#) се може видети почетни методолошки оквир за развој модела предметног истраживања (Stam, 2015). Модел анализира различите аспекте околине, који могу утицати на развој предузетништва у одређеном региону. За истраживање је значајна култура предузетништва, уколико се развија и негује, може позитивно утицати на социјалну повезаност и заједнички просперитет (где је свакако неизоставан развој дигиталних вештина међу становништвом) што задовољава одређене социјалне потребе. Са друге стране, ново знање, за које је у савременим условима неопходна дигитална писменост, кроз истраживање и развој, као удео у БДП-у, одражава ангажовање у иновацијама и стварању новог знања. Ово може имати дугорочне бенефите за заједницу, укључујући стварање образовних и професионалних прилика.

Значајно је истаћи да је директна веза између посматраних фактора у наставку, који припадају ЕИДЕС моделу, као и фактора који припадају Stam моделу (Stam, 2015) (који су основа за ЕИДЕС модел), изузетно комплексна и зависи од специфичних

околности у сваком региону. Међутим, кроз стварање повољног окружења, истраживање потенцијално може допринети побољшању социјалне сигурности и задовољењу одређених потреба у ширем контексту.

Према Autio и др. (2019), дигитални предузетнички екосистем чини осам стубова, односно, осам области истраживања.

Групу општих оквирних услова чине следећи стубови:

- култура и неформалне институције,
- формалне институције, регулација и порез,
- тржишни услови,
- физичка инфраструктура.

Групу системских оквирних услова чине:

- људски капитал,
- креативност и ширење знања,
- финансије,
- умрежавање и подршка.

Дигитална димензија је формирана кроз идентичне стубове, међутим, граде је другачије формирани фактори, због разлике између традиционалног и дигиталног предузетништва.

Како предвиђа ЕИДЕС методологија, фактори који чине људски капитал у дигиталној димензији предузећа, у његовој првој фази развоја, јесу следећи:

- појединци са дневним приступом интернету,
- дигиталне вештине међу становништвом,
- појединци изнад основних дигиталних вештина (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018).

Аутори рада су се одлучили за ову групу фактора зато што верују да на основу методолошко-теоријског оквира и актуелне литературе, кроз повећање вредности ових фактора (чије су вредности утврђене за Србију у мају 2023. године) појединци могу себи потенцијално обезбедити испуњавање сигурносних потреба.

Појединци са дневним приступом интернету чине фактор који је дефинисан као проценат појединаца који користе интернет на дневном нивоу (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). Вредност овог индикатора износи 83,5% (USAGE ICT – individuals, frequency of internet use – individuals, 2023). Дневни приступ интернету омогућава појединцима да истраже различите пословне прилике, прате тржиште и правилно се информишу о потенцијалним изворима прихода, што им помаже да створе стабилан и одржив приход. Са друге стране, интернет омогућава појединцима да започну сопствене онлајн бизнисе или предузетничке подухвате, што их чини независнима од традиционалних начина запослења и даје им контролу над сопственим приходима. Појединци могу користити интернет за сарадњу и комуникацију са партнерима, клијентима и свим заинтересованим странама на глобалном нивоу, што отвара могућности ка интернационалном пословању и новим тржиштима. Дневни приступ интернету омогућава предузетницима да користе онлајн платформе за промоцију производа/услуга, што повећава могућност продаје и доприноси стварању стабилних прихода. Интернет омогућава појединцима да прате економске, финансијске и

тржишне трендове, што им помаже да доносе информисане пословне одлуке, чиме се смањује ризик и ствара осећај сигурности. Закључно, дневни приступ интернету омогућава појединцима да задовоље своје сигурносне потребе, док овако висок постотак појединаца са приступом интернету на територији Србије отвара могућност за стварање стабилних прихода, образовања, предузетништва, глобалне сарадње, а крајњи резултат је физичка и економска сигурност. Кроз предузетнички процес и дневни приступ интернету, појединци могу потенцијално утицати на испуњење својих сигурносних потреба, док њихови афинитети зависе од појединачне професионалне оријентације.

Дигиталне вештине међу становништвом чине фактор који је дефинисан кроз анкетно питање, по ЕИДЕС методологији, и аутори су се усагласили да резултате одговора испитаника анализирају у оквиру научноистраживачког рада. Фактор је дефинисан питањем: „У којој мери активно становништво поседује довољан ниво развијености дигиталних вештина, као што су вештина управљања и сналажења на рачунару, основно кодирање и дигитално читање?“ (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). На узорку од 500 испитаника, у склопу комплекснијег истраживања, аутори су дошли до резултата који је добијен кроз одговоре испитаника на Ликертовој седмостепеној скали и носи вредност 0,53, док је максимална вредност 1. Аутори су нормализовали резултат фактора. Како се у ове вештине убрајају способности руковања рачунарима, коришћење софтверских апликација, дигитална комуникација и решавање проблема уз помоћ дигиталних технологија, запослени са развијеним дигиталним вештинама у могућности су да ефикасније обављају своје задатке, користећи дигиталне алате за аутоматизацију и оптимизацију процеса. Дигиталне вештине су од суштинског значаја за појединце који разматрају покретање онлајн пословног подухвата или старт-ап предузећа. Разумевање дигиталних алата и технологија олакшава развој и промоцију нових пословних подухвата. Исказана оцена фактора није ниска оцена, међутим, постоји простор за унапређење, како би се адекватније испуниле сигурносне потребе појединаца у савременом дигиталном окружењу. То је значајно јер развојем дигиталних вештина, појединци постају конкурентнији на тржишту рада. Појединци са напредним дигиталним вештинама су прилагодљивији променама у технологији и турбулентном окружењу, што је кључно за одржавање релевантности у каријери. Унапређење дигиталних вештина побољшава способност за ефикасну дигиталну комуникацију, што је важно за успешну сарадњу и развој иновативних предузетничких идеја и њихову примену у пракси. Кроз обуку, практичну примену, свестраност и континуирано учење, коришћење ресурса заједнице, менторство, потенцијално се може унапредити оцена развоја дигиталних вештина, која значајно може допринети испуњењу сигурносних потреба појединца, како економских, тако и професионалних, у савременом дигиталном друштву.

Појединци изнад основних дигиталних вештина чине фактор који показује проценат појединаца који имају ниво изнад основног, када су у питању дигиталне вештине и испитивање се ради на старосној групи од 16 до 74 године (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). Вредност индикатора за Србију износи 41,30% (Individuals who have basic or above basic overall digital skills, 2023). Изнад основних постоје напредније вештине које захтевају дубље разумевање и стручност у коришћењу дигиталних

технологија и алата, и омогућавају појединцима да се баве сложенијим задацима и иновацијама, што је посебно важно за предузетнике у дигиталном предузетничком систему. У ове вештине се могу убрајати и програмирање и развој софтвера, разумевање аналитике и способност обраде и анализе великих количина података, што омогућава доношење информисаних одлука, идентификацију трендова, разумевање понашања корисника и, наравно, унапређење пословања. Овај фактор је значајан јер појединци са напреднијим дигиталним вештинама могу да обављају сложеније задатке, да доносе информисане одлуке, да унапређују пословање, отварају им се бројније професионалне могућности и доприносе привредном расту и развоју кроз иновације. Иако се не може тврдити да је вредност фактора ниска, неопходно је радити на његовом повећању. Инвестирање у едукацију и обуку у области дигиталних технологија и вештина, као и промоција науке, технологије, инжењеринга и математике може инспирисати више младих појединаца да развијају напредне дигиталне вештине. Инцентииви за предузетништво и иновације могу мотивисати појединце да развијају напредне дигиталне вештине с циљем развоја сопствених пословних подухвата. Такође, менторство од стране стручњака са напредним вештинама помаже у развоју нових талената. Повећање постотка појединаца са напредним дигиталним вештинама је кључно за испуњење њихових сигурносних потреба јер доприноси њиховој конкурентности, професионалном развоју и способности да се адекватно носе са изазовима у савременом дигиталном друштву.

Развој фактора о којима је расправљано има значајну улогу у стварању дигиталне димензије предузетништва, која је од суштинског значаја за повећање социјалне сигурности појединаца. Дневни приступ интернету омогућава брз приступ ресурсима, информацијама и тржиштима, док дигиталне вештине омогућавају појединцима да искористе те ресурсе на ефикасан начин. Повећање нивоа дигиталних вештина, посебно изнад основног нивоа, омогућава појединцима да буду конкурентнији на тржишту рада, да развијају сопствене предузетничке подухвате и да доносе информисане одлуке. Ови фактори представљају део фактора које предвиђа ЕИДЕС методологија, међутим, представљају темељ за унапређење социјалне сигурности, стварајући веће могућности за економски раст, запошљавање и лични развој.

ЗАКЉУЧАК

Анализирани контекст јасно указује на значај развоја фактора који припадају првој фази животног циклуса предузећа, у дигиталној димензији предузетничког екосистема из области људског капитала. Развој фактора – дневни приступ интернету, ниво дигиталних вештина међу становништвом и посебно напредне дигиталне вештине изнад основног нивоа, нешто је што се не може игнорисати јер има снажан утицај на економску стабилност, конкурентске предности појединаца на тржишту рада и њихову способност да се успешно носе са променама и приликама у савременом дигиталном окружењу. Кроз кратко разматрање набројаних фактора, постаје евидентно да развијене дигиталне вештине не само да доприносе економској сигурности него и стварају нове прилике за самозапошљавање и развој предузетничких подухвата. Повећање нивоа дигиталних вештина омогућава појединцима да буду

конкурентнији на тржишту рада, да развијају иновативне идеје и да доносе информисане одлуке, чиме се унапређује њихова професионална сигурност и успех. Кроз ово разматрање фактора постаје јасно да је дигитална димензија предузетништва важна компонента шире стратегије за унапређење социјалне сигурности. Разумевање ових фактора постаје кључно приликом креирања политика и стратегија усмерених на побољшање квалитета живота појединаца и друштвене заједнице у целини. Једино кроз пажљиво планирање и подршку развоју дигиталних вештина може се обезбедити да појединци имају приступ економским и професионалним приликама које су кључне за социјалну сигурност у 21. веку.

Дигиталне вештине су кључне за развој комплетног дигиталног предузетничког екосистема. У савременом свету, где је интернет централно место пословања, дигиталне вештине су неизоставне. Дигиталне вештине доприносе иновацијама, повећавају конкурентске предности и омогућавају приступ глобалном тржишту. Осим тога, дигиталне вештине су значајне за подстицање економског раста, стварање нових радних места и подршку развоју иновативних технолошких решења. Стога, улагање у развој дигиталних вештина је есенцијално за одржив раст и развој дигиталног предузетничког екосистема.

Milan V. Kovačević¹
Vladimir P. Tomašević²

University "Union – Nikola Tesla"
Faculty of Engineering Management
Belgrade (Serbia)

DIGITAL DIMENSION OF ENTREPRENEURSHIP AS A SIGNIFICANT DIMENSION OF SOCIAL SECURITY

(Translation *In Extenso*)

Abstract: Digital entrepreneurship represents an important component of economic development. This paper tries to emphasize the importance of the factors that belong to the digital dimension of the entrepreneurial ecosystem according to the EIDES methodology, in the early phase of the company's life cycle, from the area of human capital. The goal is to point out the role of these factors in improving economic stability and the ability of individuals to effectively respond to the challenges and opportunities of the modern digital environment. Understanding the importance of this dimension becomes crucial when defining policies and strategies aimed at improving the quality of life of individuals and the social community as a whole, ensuring fair access to economic and professional opportunities of importance for social security in the 21st century.

Keywords: digital entrepreneurship, social security, digital skills, economic stability

INTRODUCTION

In the last decade, technological trends have supported new methods of cooperation, resource organization in a new manner, completely new alignment of supply and demand, as well as the development of new standards and solutions (Markus & Loebbecke, 2013). Such rapid development has changed the competitive environment and traditional business strategies because digital technologies have enabled the creation of new business undertakings, the vital component of which is constituted by new business models and operations (Elia, Margherita, Passiante, 2020). Digital technologies have enabled the creation of digital start-up enterprises, which as their vital component of business models include new technology and it is exactly in this sense that digital technologies are drivers of the entrepreneurial process. Examples of such transformations are online undertakings that

¹ milan.kovacevic@fim.rs

² vladimir.tomasevic@fim.rs

are able to enter into cooperation with the interested parties through new channels and that use social media for external activities with the aim of gaining profits.

Digital technologies enable individuals to develop new online business undertakings, which may create stable sources of income, which are crucial for the fulfilment of basic security needs. On the other hand, income diversification may increase security in the event of economic instability. The digital sector also offers different opportunities for business earnings (programming field, digital marketing field, e-commerce field), through which individuals achieve greater economic stability. Digital technologies enable access to online education, through which individuals have the opportunity to obtain new qualifications that potentially improve their employment chances and economic stability. In addition, it has also been made possible for individuals to initiate start-up enterprises more easily, thus enabling them to have their own sources of income and gain independence from traditional employment. Online platforms enable individuals to cooperate with other individuals and companies throughout the world, which creates new opportunities for doing business and cooperating.

Digital technologies offer a multitude of opportunities for individuals to realize their security needs through various business opportunities, education and mobility, which is in line with the security concept from Maslow's theory of needs.

The aim of the paper is, by establishing the assessment of the factors stipulated by the European Index of Digital Entrepreneurship Systems (EIDES) methodology for human capital in the first stage of the company development (start-up), to analyze in what manner the factors can be improved and in what manner they may affect potential insurance of security needs of individuals.

FULFILLING SECURITY NEEDS THROUGH DIGITALLY ENSURED ENTREPRENEURIAL PROCESS

In 1943, the researcher from the field of psychology, sociology and organizational behaviour, Abraham Maslow, proposed his theory of motivation, which has become an extensively cited theory founded on the hierarchy of human needs. The theory was later formalized in several papers, which resulted in a large amount of theoretical and empirical research.

Maslow claims that individuals have a constantly increasing internal urge with a huge potential (Acquah, 2021). According to Maslow, human behaviour is adapted to the nature of the needs an individual strives to fulfil (Trivedi, 2019). In his theory, Maslow identified five groups of human needs that are distributed hierarchically based on their importance and priority. Maslow concludes that at the moment when an individual satisfies one group of needs, it stops being his motivational factor and then the following group of needs in the hierarchical order takes its place (Trivedi, 2019). At the lowest level in Maslow's theory there is a group of needs identified as basic needs, i.e., physiological needs, which have a universal character and refer to hunger, thirst, shelter and other bodily needs (Seeley, 1992). The second group of needs refers to security needs, among which Maslow includes social security, as well as the insurance of fulfilling physical and emotional needs (Seeley, 1992). The third group includes needs for social belonging, affection, acceptance and friendship, while at the very top there is the fourth group of needs (for respect, self-respect, achievement, status and the like), while the fifth group of needs, the highest in Maslow's hierarchy,

refers to self-actualization (an individual's need to become what he/she is capable of, and it implies growth, achievement of own potentials as well as self-fulfilment) (Seeley, 1992). The essence of the theory is that first an individual's most basic needs must be fulfilled, before this individual becomes motivated to fulfil the needs of the highest level. An individual's needs affect motivation at the subconscious level, while the resulting behaviour is filtered through conscious process of the evaluation of an individual.

An important group of needs for the theoretical-methodological framework of this paper includes safety needs, i.e., from the safety perspective, the needs for achieving social security. For this group of needs it is also important to ensure physical security.

By operating through entrepreneurial activity, an individual can achieve the fulfilment of the needs from the second group according to Maslow's theory in several ways. First of all, the entrepreneurial process enables an individual to gain income from own business activities, which implies that an individual may increase his/her financial stability not depending on the monthly earnings from an employer (Abdullah, 2019). On the other hand, an individual may, through entrepreneurial activity, decide in what manner he will invest his financial means because he has control over resources, which directly affects the fulfilment of physical security. In the end, an individual may, through entrepreneurial activity, ensure himself long-term security by savings, investments and the development of business operations, which can ensure physical stability in the future (Abdullah, 2019). It must inevitably be noted that the entrepreneurial process bears risks, both business and financial ones, but an efficiently and effectively managed process can potentially offer an individual the fulfilment of the need for control over one's own financial life and contribute to one's physical security in the long run.

Maslow's theory has often been criticized due to the lack of strong empirical support. Some researchers have suggested that empirical findings are not fully in compliance with Maslow's model of hierarchy. The theory was developed by the Western cultural context, which may limit its applicability in other cultures, where values and priorities of the community may be different. The hierarchical model simplifies the complexity of motivation and needs, not taking into account individual variations and other factors affecting an individual's motivation. However, despite the above-mentioned limitations, Maslow's theory still provides a useful framework for the initial understanding of motivational factors in entrepreneurship, while its contextual approach enables adaptability in the analysis between social security and entrepreneurial activities.

Maslow's theory has been chosen due to its broad application and the fact that it offers a starting framework for understanding the relation between social security and entrepreneurship. Key reasons can be seen in its recognition of universality of certain human needs, such as the need for social security, which is relevant in the context of entrepreneurship. This universality enables the application of the theory to various contexts and populations. Maslow's hierarchy model gives a structure that enables understanding the way in which individuals go from one level of needs to another in order to meet their motivational goals. In the context of entrepreneurship, this model can help in the analysis of the way in which individuals set and achieve goals regarding social security. Entrepreneurship has a social dimension, either through building networks, cooperation with others or creating a social value. Maslow's theory, with its emphasis on social needs, potentially provides a

perspective about the manner in which social aspects of entrepreneurship affect the motivation of individuals.

Researching digital identities in entrepreneurship is becoming a dynamic and rapidly growing field of research. Continued progress in digital technology has led to the current transformation of economic and social activities. Some of the examples can be seen in online shops and traditional sellers who move away from “ordinary” shops, an increasing presence of digital platforms for transport that take over the market share from the existing transport providers, as well as the introduction of completely new industries, such as unmanned aerial vehicles based on digital hardware, which did not even exist until recently (Berger, 2021). The terms “digital entrepreneurship”, as well as “digital innovation” are related to cross-referencing digital technologies with the traditional entrepreneurial process (Raut, Mitrović Veljković, Melović, Vidicki, 2022). Traditional and digital entrepreneurship develop due to transformational changes brought by digital technologies (Berger, 2021). Industries and markets such as media, retail, transport and accommodation have undergone significant transformations exactly due to innovation enabling the development of new business models (Zaheer, 2019). Since such innovation covers multipurpose digital markets, social media, e-commerce and software, it can be concluded that expansion of digital economy is largely a consequence of entrepreneurial activities that are enabled by digital technologies. Digital technologies have contributed to the shifting of the boundaries of traditional entrepreneurship, which makes the existing theories about traditional entrepreneurship potentially obsolete and calls for the exploration of cross-referencing these two phenomena. Digital technologies, unlike traditional ones, constitute more than only one technological change (Shen, 2015). The effect of digital technologies on modern business operations is inevitable. We witness process automation and improved efficiency, which results in improved efficiency of business, cost reduction as well as better positioning of companies in the market, for which digital technologies are responsible (Latinović, Stojić, Latinović, 2020). Internet access has provided enterprises with an opportunity to reach the global market and thus get new opportunities for growth and expansion of their business. Relying on new findings about the nature and characteristics of digital technologies, recent research of digital technologies (Kallinikos, 2013; Lyytinen, 2016; Yoo, 2010) claims that inherently organized, recombined, reprogrammed technologies, through the features of their generative nature, affect many aspects of innovation, entrepreneurial processes and their outcomes (Nambisan, Lyytinen, Majchrzak, Song, 2017). Digital technologies make it possible for founders to build scalable products/services with the capacity for initiating changes, and consequently growth as well (Zaheer, 2019).

Several disciplines play a role in the digital entrepreneurial process – information systems have an important role in the development of software, management plays an important role in the conceptualization of business models and in strategy formulation, while the creation of new undertakings is rooted in management (Zaheer, 2019). Digital entrepreneurship, enabled by digital technologies, has helped individuals to initiate digital business processes with relatively small investments (Bulturbayevich, 2022). Digital technologies have also enabled remote work and freelance jobs, which provides individuals with greater security in choosing jobs and working hours, but also contributes to social security because individuals have got the opportunity to realize their own income and achieving business stability. Moreover, these platforms offer opportunities for employment

and additional income. Digital technologies have transformed the method of doing business and enabled the development of digital entrepreneurship that has a significant role in achieving social security. This change opened an opportunity for individuals to develop their business undertakings and ensure financial stability, thus contributing to their own security, as well as the social community.

Digitization indisputably shapes the nature and location of entrepreneurial opportunities, but also the efficient practice for its implementation. Since we stand witness to digital transformation of economy, its consequence is the introduction of a new type or regional agglomeration of economic activities, which is recognized in literature as the entrepreneurial ecosystem (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). Fluid and dynamic processes, which have been enabled by digital technologies, encourage fast iterations in non-linear trajectories in the entrepreneurial process, while digital technologies enable distributive and diffuse entrepreneurial mediation, which encourages de-intermediation and results in a stronger emphasis on the entrepreneurial ecosystem (Zaheer, 2019). To use the potential of the productivity of digital entrepreneurs for improving the order of a country, policy creators need data that describe framework and system conditions for digitally enabled entrepreneurship, where the EIDES responds to that challenge.

The EIDES methodology monitors three types of framework conditions and it has been used for researching the conditions in 28 EU member states. The aim of this methodology is to provide a result showing how effectively each analyzed country supports the entrepreneurial policy. The EIDES methodology has been devised in such a manner that at the very beginning general framework conditions should describe a general business context in a country, then system framework conditions describe three life stages of enterprises, while digital framework conditions describe a general level of economy digitization because they refer to entrepreneurial activities through an effect on general and system framework conditions (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). EIDES is a system framework index describing a context into which the entrepreneurial dynamics of a country is built and which regulates the quality of dynamics – its ability to distribute human capital, knowledge, financial capital and physical capital for production purposes (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). This system aspect is built into the EIDES methodology, where the index starts from an assumption that different system components (i.e., framework conditions) function as a system for the collective generation of the system output results, which implies that weak system components may be bottlenecks that limit the system's ability to create system outputs (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). The EIDES methodology is able to identify weaknesses in framework condition that may affect an entrepreneur's ability to gain stable income and business success, which may potentially include obstacles in the initiation and development of the entrepreneurial process. According to the research results by this methodology, policy creators can plan those policies that will potentially lead to the improvement of framework conditions and support entrepreneurial activity, which refers to the facilitation of business operations, providing training and support to entrepreneurs through the promotion of digital transformation. If framework conditions manage to achieve positive transformation, it may lead to greater economic stability of an individual, which enables entrepreneurs to have a better opportunity for creating a steady source of income, which is directly proportional to social security and the quality of life.

Improved framework conditions can encourage innovation and growth of enterprises, which may lead to an increase in economic activity, thus contributing to social security. It can be concluded that the EIDES methodology enables a system analysis the results of which may potentially affect social security of an individual in a positive manner, thus creating more adequate conditions for the development of entrepreneurial activity and economic stability.

IMPORTANCE OF HUMAN CAPITAL IN THE FIRST STAGE OF AN ENTERPRISE LIFECYCLE (ACCORDING TO THE EIDES METHODOLOGY) FOR FULFILLING SECURITY NEEDS

As it is emphasized in the previous chapter, in the methodological-theoretical framework, EIDES is an index monitoring three types of framework conditions. The first group include general framework conditions, the second group refers to system framework conditions (related to the three stages of an enterprise's lifecycle) and the third group contains digital framework conditions.

Figure 1 shows the initial methodological framework for the development of the model of subject research (Stam, 2015). The model analyses different aspects of the environment that may affect the development of entrepreneurship in a certain region. For research, the culture of entrepreneurship, if developed and cherished, is important because it can positively affect social connection and common prosperity (where the development of digital skills among the population is definitely indispensable), which fulfils certain social needs. On the other hand, new knowledge, which demands digital literacy in modern conditions, through research and development, as a share in GDP, reflects the engagement in innovation and creation of new knowledge. This can have long-term benefits for the community, including the creation of educational and professional opportunities.

It is important to stress that the direct relationship between the observed factors below, which belong to the EIDES model, as well as the factors belonging to the Stam model (Stam, 2015) (as the basis for the EIDES model), is quite complex and depends on specific circumstances in every region. However, by creating a favourable environment, research may potentially contribute to the improvement of social security and the fulfilment of certain needs in a broader context.

According to Autio et al. (2019), the digital entrepreneurial ecosystem is made of eight pillars, or eight fields of research.

The group of framework conditions is made of the following pillars:

- culture and informal institutions,
- formal institutions, regulation and taxation,
- market conditions,
- physical infrastructure

The group of system framework conditions is made of:

- human capital,
- creativity and dissemination of knowledge,
- finance,
- networking and support

The digital dimension has been formed through identical pillars, but it is made of differently formed factors due to the difference between traditional and digital entrepreneurship.

As stipulated by the EIDES methodology, the factors making human capital in the digital dimension of an enterprise in its first development stage, are as follows:

- individuals with daily Internet access,
- digital skills among the population,
- individuals above basic digital skills (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018).

The authors of this paper have opted for this group of the factors because they believe that, based on the methodological-theoretical framework and current literature, by increasing the value of these factors (whose values for Serbia were established in May 2023), individuals can potentially ensure the fulfilment of their security needs.

Individuals with daily Internet access make the factor that is defined as the percentage of individuals who use the Internet on a daily basis (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). The value of this indicator is 83.5% (USAGE ICT – individuals, frequency of internet use – individuals, 2023). Daily Internet access enables individuals to explore various business opportunities, to monitor the market and obtain proper information about potential sources of income, which helps them to create stable and sustainable income. On the other hand, the Internet enables individuals to initiate their own online businesses or entrepreneurial undertakings, which makes them independent of traditional ways of employment and gives them control over their own income. Individuals may use the Internet for cooperation and communication with partners, clients and all interested parties at the global level, which opens up opportunities towards international business and new markets. Daily Internet access makes it possible for entrepreneurs to use online platforms for the promotion of products/services, which increases the possibility of sale and contributes to gaining stable income. The Internet makes it possible for individuals to follow economic, financial and market trends, which helps them to make informed business decisions, thus reducing risk and creating the sense of security. Finally, daily Internet access enables individuals to fulfil their security needs while such high percentage of individuals with access to the Internet in the territory of Serbia opens up the opportunity for creating stable income, education, entrepreneurship, global cooperation, with the end result being physical and economic security. Through the entrepreneurial process and daily Internet access, individuals may potentially affect the fulfilment of their security needs, while their affinities depend on individual professional orientation.

Digital skills among the population make a factor that is defined through the survey question by the EIDES methodology, and the author agreed to analyze the results of the respondents' answers within the scientific-research work. The factor is defined by the question: "To what extent does the active population have a sufficient level of the development of digital skills such as the skill of management and navigation on the computer, basic coding and digital reading?" (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). On the sample of 500 respondents, within a more complex research study, the authors reached the result obtained through the respondents' answers on the Likert seven-degree scale and it has the value of 0.53, whereas the maximum value is 1. The authors normalized the factor result. Since these skills include the abilities of using computers, the use of software applications, digital communication and problem solving with the aid of digital technologies, employees

with developed digital skills are able to perform their tasks more efficiently by using digital tools for process automation and optimization. Digital skills are crucial for individuals who consider initiating an online business undertaking or a start-up enterprise. Understanding digital tools and technologies facilitates the development and promotion of new business undertakings. The displayed factor assessment is not low, but there is still room for improvement in order to fulfil more adequately individuals' security needs in the modern digital environment. It is important because with the development of digital skills, individuals become more competitive in the labour market. Individuals with advanced digital skills are more adaptable to changes in technology and the turbulent environment, which is crucial for maintaining relevance in one's career. Improving digital skills improves the ability for efficient digital communication, which is important for a successful cooperation and development of innovative entrepreneurial ideas and their application in practice. Through training, practical application, versatility and continued learning, the use of the community's resources, mentorship, the assessment may potentially be improved of the development of digital skills, which can significantly contribute to the fulfilment of security needs of an individual, both economic and professional, in modern digital society.

Individuals with above-basic digital skills make a factor that shows the percentage of individuals with the level above the basic one when it comes to digital skills, and the assessment is made by the age group from 16 to 74 (Autio, Szerb, Komlosi, Tiszberger, 2018). The indicator value for Serbia is 41.30% (Individuals who have basic or above basic overall digital skills, 2023). Above basic skills there are more advanced ones that demand deeper understanding and expertise in the use of digital technologies and tools, and enable individuals to deal with more complex tasks and innovation, which is of particular importance for entrepreneurs in the digital entrepreneurial ecosystem. These skills can also include software programming and development, understanding analytics and the capability of processing and analyzing a large amount of data, which enables making informed decisions, identification of trends, understanding the users' behaviour and, of course, improvement of business operations. This factor is important because individuals with more advanced digital skills can perform more complex tasks, make informed decisions, improve business operations, thus opening a larger number of professional opportunities and contributing to economic growth and development through innovation. Although it cannot be claimed that the value of this factor is low, it is necessary to work on its increase. Investing in education and training in the field of digital technologies and skills, as well as the promotion of science, technology, engineering and mathematics can inspire more young individuals to develop advanced digital skills. The incentives for entrepreneurship and innovation can motivate individuals to develop advanced digital skills with the aim of developing own entrepreneurial undertakings. Moreover, mentorship by experts with advanced skills helps in the development of new talents. Increasing the percentage of individuals with advanced digital skills is crucial for fulfilling their security needs because it contributes to their competitiveness, professional development and ability to adequately cope with challenges in modern digital society.

The development of the discussed factors has an important role in creating the digital dimension of entrepreneurship, which is of essential importance for increasing social security of individuals. Daily Internet access ensures rapid access to resources, information and markets,

while digital skills enable individuals to use those resources in an efficient manner. Increasing the level of digital skills, particularly above the basic level, makes it possible for individuals to be more competitive in the labour market, to develop their own entrepreneurial undertakings and to make informed decisions. These factors are part of the factors stipulated by the EIDES methodology, but they constitute the foundation for the improvement of social security, creating greater possibilities for economic growth, employment and personal development.

CONCLUSION

The analyzed context clearly points to the importance of the development of the factors belonging to the first stage of the life cycle of an enterprise in a digital dimension of the entrepreneurial ecosystem from the sphere of human capital. The development of the factors – daily Internet access, the level of digital skills among the population and, in particular, advanced digital skills above the basic level, something that cannot be ignored because it has a strong effect on economic stability, individuals' competitive advantages in the labour market and their ability to deal successfully with the changes and opportunities in the modern digital environment. Through a brief consideration of the listed factors, it becomes evident that developed digital skills not only contribute to economic stability but also create new opportunities for self-employment and development of entrepreneurial undertakings. The increasing level of digital skills enables individuals to be more competitive in the labour market, to develop innovative ideas and to make informed decisions, thus improving their professional security and success. Thanks to this consideration of the factors, it becomes clear that the digital dimension of entrepreneurship is an important component of a broader strategy for improving social security. Understanding these factors becomes crucial when creating policies and strategies directed towards the improvement of the quality of life of individuals and the social community as a whole. Only through careful planning and supporting the development of digital skills is it possible to ensure that individuals have access to economic and professional opportunities that are crucial for social security in the 21st century.

Digital skills are crucial for the development of the entire digital entrepreneurial ecosystem. In the modern world, where the Internet is a central place of business operations, digital skills are indispensable. Digital skills contribute to innovation, increase competitive advantages and ensure access to the global market. In addition, digital skills are important for encouraging economic growth, creating new work places and supporting the development of innovative technological solutions. Therefore, investing in the development of digital skills is essential for the sustainable growth and development of the digital entrepreneurial ecosystem.

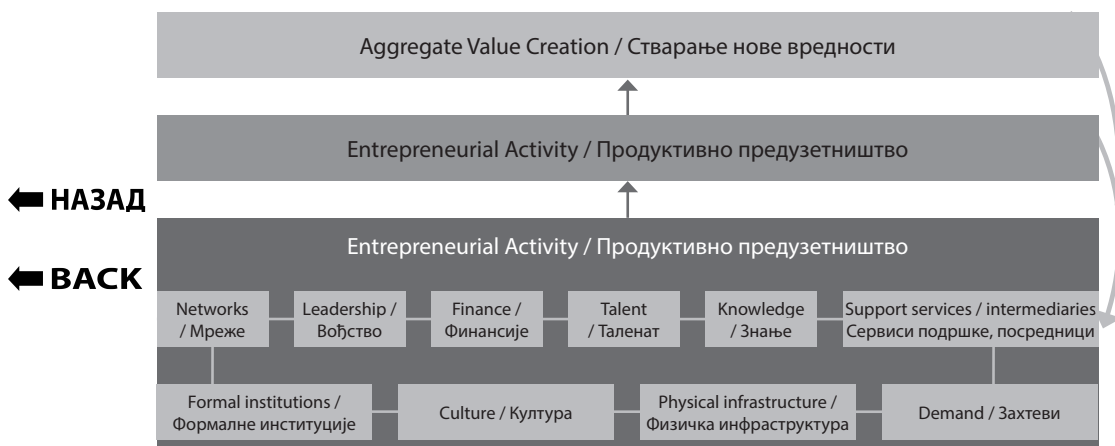
REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

Abdullah, O. K. (2019). Exploring the role of safety culture factors towards safety behaviour in small-medium enterprise. *Scholarly Journal*, 23 (3). Available at: <https://www.proquest.com/openview/d4b9699e9761c223c733c11907aa3405/1?pq-origsite=scholar&cbl=29727>.

- Acquah, A. N. (2021). Literature review on theories motivation. *EPRA International Journal of Economic and Business Review – Peer Reviewed Journal*, 9 (5), 25–30. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Alex-Acquah/publication/351790886_LITERATURE_REVIEW_ON_THEORIES_MOTIVATION/links/63541c758d4484154a23ede0/LITERATURE-REVIEW-ON-THEORIES-MOTIVATION.pdf.
- Autio, E., Szerb, L., Komlosi, E., Tiszberger, M. (2018). *EIDES 2018: The European Index of digital entrepreneurship systems*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Berger, E. B. (2021). Digital or not – The future of entrepreneurship and innovation: Introduction to the special issue. *Journal of Business Research*, 125, 436–442. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.12.020>.
- Bulturbayevich, M. (2022). In private entrepreneurship employee incentives issues. *Asia Pacific journal of marketing and management review*, 11 (4). Available at: <http://gejournal.net/index.php/APJMMR/article/view/421>.
- Elia, G., Margherita, A., Passiante, G. (2020). Digital entrepreneurship ecosystem: How digital technologies and collective intelligence are reshaping the entrepreneurial process. *Technological Forecasting and Social Change*, 150, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.119791>.
- Individuals who have basic or above basic overall digital skills. Retrieved from Eurostat: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tepsr_sp410/default/table?lang=en.
- Kallinikos, J. A. (2013). The ambivalent ontology of digital artifacts. *MIS Q*, 37 (2), 357–370. Available at: <https://www.jstor.org/stable/43825913>.
- Latinović, L., Stojić, N., Latinović, J. (2020). Important factors in the revival of the biodiesel industry in Serbia – progress or pitfall?. *Serbian Journal of Engineering Management*, 5 (2), 1–19. <https://doi.org/10.5937/SJEM2002001L>.
- Lyytinen, J. Y. (2016). Digital product innovation within four classes of innovation networks. *Inf. Syst. J.*, 26 (1), 47–75. <https://doi.org/10.1111/isj.12093>.
- Markus, M., Loebbecke, C. (2013). Commoditized digital processes and business community platforms: new opportunities and challenges for digital business strategies. *MIS Quart*, 37 (2), 649–653. Available at: <https://www.jstor.org/stable/43825930>.
- Nambisan, S., Lyytinen, K., Majchrzak, A., Song, M. (2017). Digital innovation management: reinventing innovation management in a digital world. *MIS Q*, 41 (1), 223–238.
- Raut, J., Mitrović Veljković, S., Melović, B., Vidicki, P. (2022). The Influence of the Entrepreneurial Ecosystem on the Initiation and Development of Innovation Processes. *Serbian Journal of Engineering Management*, 7 (2), 8–13. Available at: <https://fim.edu.rs/wp-content/uploads/Serbian-Journal-of-Engineering-Management-Vol7-No-2-2022.pdf>.
- Seeley, E. (1992). Human needs and consumer economics: the implications of Maslow's theory of motivation for consumer expenditure patterns. *The Journal of Socio-Economics*, 21 (4), 303–324. Available at: http://www.raijmr.com/ijrsml/wp-content/uploads/2020/01/IJRSML_2019_vol07_issue_06_Eng_09.pdf.
- Shen, Z. L. (2015). Time and information technology in teams: a review of empirical research and future research directions. *European Journal of Information Systems*, 24, 492–518. Available at: <https://link.springer.com/article/10.1057/ejis.2014.8>.

- Stam, E. (2015). Entrepreneurial ecosystem and regional policy: a sympathetic critique. *European planning studies*, 25(9), 1759–1769. Available at: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2015.1061484>.
- Trivedi, A. (2019). Maslow's Hierarchy of Needs – Theory of Human Motivation. *International Journal of Research in all Subjects in Multi Languages*, 7(6), 38–41. [https://doi.org/10.1016/1053-5357\(92\)90002-O](https://doi.org/10.1016/1053-5357(92)90002-O)
- Usage ICT – households (2022, 9 23). Available at: Statistical Office of the Republic of Serbia, <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/upotreba-ikt/upotreba-ikt-domacinstva/>.
- Zaheer, H. B. (2019). Digital entrepreneurship: An interdisciplinary structured literature review and research agenda. *Technological Forecasting and Social Change*, 148, 1–20. Available at: <https://fardapaper.ir/mohavaha/uploads/2021/06/Fardapaper-Digital-entrepreneurship-An-interdisciplinary-structured-literature-review-and-research-agenda.pdf>.
- Yoo, Y. H. (2010). Research commentary – the new organizing logic of digital innovation: an agenda for information systems research. *Inf. Syst. Res.*, 21(4), 724–735. <https://doi.org/10.1287/isre.1100.0322>.

APPENDIX / ПРИЛОГ

Слика 1. Оквир за мерење предузетничког екосистема
/ Figure 1. Framework for measuring the entrepreneurial ecosystem (Stam, 2015)